

Jednoroditeljske obitelji u sociološkoj perspektivi

Curl, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:002911>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Maja Curl

Jednoroditeljske obitelji u sociološkoj perspektivi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Jednoroditeljske obitelji u sociološkoj perspektivi

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Sociologija

Mentor: Željka Ivković Hodžić, predavačica

Student: Maja Curl

Matični broj: 0009024554

Rijeka, srpanj 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Maja Curl, studentica

Sažetak

Moguće su raznovrsne strukture obitelji, a jedna od njih je i jednoroditeljska obitelj. Različiti su razlozi nastanka jednoroditeljskih obitelji. Najčešće je to razvod braka, smrt jednog od roditelja ili rođenje djeteta izvan braka bez potpore drugog roditelja. Jednoroditeljske obitelji su uglavnom obitelji samohranih roditelja. U Hrvatskoj i na razini Europske unije većinu jednoroditeljskih obitelji čine majke s djetetom/djecom te je najviše jednoroditeljskih obitelji s jednim djetetom. Jednoroditeljske obitelji se suočavaju s nizom izazova i teškoća od društvene osude, negativnih stavova okoline do lošeg socioekonomskog statusa i materijalne deprivacije. Posebno se to odnosi na samohrane majke. U Hrvatskoj se zaštita samohranim roditeljima pruža u vidu zakonske zaštite i kroz rad različitih udruga i organizacija. U području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja samohranim roditeljima pruža se prednost pri upisu djeteta u vrtić, ali je potrebno uvođenje dodatnih oblika potpore kako bi se pomoglo samohranim roditeljima i jednoroditeljskim obiteljima. Struktura jednoroditeljske obitelji nije fiksna struktura te je životnim tijekom moguće da se ona izmijeni.

Ključne riječi: obitelj, jednoroditeljska obitelj, samohrani roditelj, samohrane majke

Summary

Various family structures are possible, and one of them is the single-parent family. There are various reasons for the creation of single-parent families. Most often, it is a divorce, the death of one of the parents, or the birth of a child out of marriage without the support of the other parent. Lone parents are mostly families of single parent families. In Croatia and at the level of the European Union, the majority of single-parent families consist of mothers with a child/children, and the majority of single-parent families have one child. Single-parent families face a series of challenges and difficulties from social condemnation, negative attitudes of the environment to poor socioeconomic status and material deprivation. This especially applies to single mothers. In Croatia, protection for single parents is provided in the form of legal protection and through the work of various associations and organizations. In the field of early and preschool education, single parents are given priority when enrolling their child in kindergarten, but additional forms of support need to be introduced to help single parents and single-parent families. The structure of a single-parent family is not a fixed structure, and it is possible for it to change over the course of life.

Key words: family, single-parent family, single parent, single mothers

Sadržaj

1. UVOD	1
2. OBITELJ	2
2.1. Vrste obitelji	3
3. SAMOHRANI RODITELJI	5
3.1. Stavovi prema samohranim roditeljima	5
4. JEDNORODITELJSKE OBITELJI	8
4.1. Putevi do jednoroditeljske obitelji	8
4.2. Prestanak samohranog roditeljstva i jednoroditeljske obitelji	9
4.3. Statistički pokazatelji o jednoroditeljskim obiteljima u svijetu i u Hrvatskoj	10
5. ULOGA MAJKI I OČEVA U JEDNORODITELJSKIM OBITELJIMA	14
5.1. Sociološke teorije o ulogama majki i očeva i jednoroditeljske obitelji	14
5.2. Majke i očevi u ulozi samohranog roditelja ili kao dio jednoroditeljske obitelji	15
6. SOCIOEKONOMSKI POLOŽAJ JEDNORODITELJSKIH OBITELJI	19
7. OBLICI POMOĆI JEDNORODITELJSKIM OBITELJIMA U HRVATSKOJ	25
7.1. Zakonska prava samohranih roditelja	25
7.2. Udruge koje pomažu samohranim roditeljima	26
8. JEDNORODITELJSKE OBITELJI I RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE ...	27
8.2. Uloga države i lokalnih jedinica samouprave u dostupnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja	30
9. ZAKLJUČAK	33
10. LITERATURA	34

1. UVOD

Jednoroditeljske obitelji i samohrano roditeljstvo su u porastu u mnogim zemljama pa tako i u Hrvatskoj prema dostupnim statističkim pokazateljima. U ovom radu analizira se značenje pojma jednoroditeljske obitelji kojim se određuje struktura obitelji i značenje pojma samohranog roditeljstva kojim se označuje skrb i briga za dijete/djecu. Pokazalo se da to nije jednostavno jednoznačno odrediti. Nadalje, kroz rad se opisuju uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji te kakve posljedice za obitelj nosi samohrano roditeljstvo u smislu njegova socioekonomskog statusa. Analiziraju se radovi koji su se bavili istraživanjem stavova prema samohranim roditeljima. Kroz rad se interpretira kakva je uloga majki i očeva u jednoroditeljskim obiteljima te postoji li rodna razlika između samohranih očeva i samohranih majki.

Razlog odabira ove teme je u svakodnevnim zbivanjima u privatnoj i radnoj sferi u kojoj je primjetan sve češći razvod brakova kao i sve veći nastanak jednoroditeljskih obitelji. Pokazalo se zanimljivim otkrivati što to znači za obitelj, kako društvo prepoznaje jednoroditeljske obitelji, imaju li kakvu podršku od države ili neku drugu vrstu podrške te koliko obiteljski status utječe na kvalitetu života obitelji pa i djece. Nastojalo se promišljati što samohrano roditeljstvo znači u okviru ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, kakva je uloga odgajatelja spram roditelja, ali i prema djeci koja jesu ili postaju dio jednoroditeljske obitelji.

2. OBITELJ

Ne može se jednoznačno odrediti i definirati obitelj. Kroz povijest obitelj je značila nešto drugo, nego danas te je imala drukčiju društvenu ulogu. Obitelj se mijenjala i mijenja se u svojim značajkama. Među različitim pojmovima sociologije, najviše ideologiziran pojam je upravo pojam obitelji (Milić, 2001).

Pogrešna je pretpostavka da se obitelj može prepoznati kao nepromjenjiva i unificirana forma koja je oduvijek postojala. Milić (2001: 32) smatra da nije jednostavno objasniti fenomen obitelji te da postoji mogućnost da definiranje krene previše u smjeru pojedinca ili u drugom slučaju u smjeru društva. Autorica navodi kako postoje određene greške pri pokušajima definiranja obitelji, odnosno zabluda. Jedna od tih zabluda je što se obitelj promatra kao stanicu društva iz koje je sve započelo i iz koje se formiralo društvo. Obitelj je dio društva, ali ne znači da je ona njezin početak, kao ni kraj. Sljedeća je zabluda razumijevanje obitelji kao društvenog mikrokozmosa koji je sam sebi dostatan, neovisan o okolini. Obitelj ne može biti sama sebi dovoljna, smatra Milić (2001: 34). Obitelj se promatra i kao oblik zajednice koja je u kontrastu sa suvremenim birokratskim ustrojem, što Milić (2001) također smatra zabludom. Obitelj se ne može ni prikazati kao specijaliziranu društvenu funkciju koja ispunjava samo neke ljudske potrebe te određeni društveni zadatak (npr. socijalizaciju potomaka). Modernim vremenima pretjerane urbanizacije i industrijalizacije suprotstavlja se romantični pogled na obitelj kao „utočište“ i mogućnost bijega od stvarnosti što je još jedna pogrešna vizija pri pokušajima objašnjavanja obitelji (Milić, 2001).

U današnjem svijetu raznolikih obiteljskih struktura nije ispravno obitelj promatrati kroz jednu jedinu moguću formu. Proto oblik obitelji dobiva svoj legitimitet i uzima se kao jedini ispravan premda ljudi imaju različite potrebe koje ne mogu svi ostvariti unutar samo jedne moguće strukture obitelji. Kao još jednu pogrešnu pretpostavku u idealiziranom kontekstu Milić (2001) navodi promatranje obitelji kao mjerilo uspjeha u modernom svijetu. Obitelj se prema ovom shvaćanju definira kao demokratska i egalitarna, ali se i „pokazuje kao idealni instrument za treniranje postignuća“ (Milić, 2001: 36). Takvo shvaćanje odvrća

od mogućnosti postavljanja kritike obitelji te ono pretjerano idealizira obitelj kao da je jedini izvor osobne sreće. Zabluda je i tvrditi da je obitelj u suštini ljudskog bića i da je nešto potpuno prirodno. Milić (2001) opovrgava stavove teoretičara koji smatraju da je obitelj jedina konstanta ljudskog društva. Kao posljednju zabludu pri pokušajima definiranja obitelji ističe univerzalnost obitelji, odnosno univerzalne funkcije obitelji (ekonomska, reproduktivna, seksualna i obrazovna funkcija). Problem je što su uvjerenja da obitelj ispunjava i mora ispunjavati te funkcije duboko ukorijenjena u svakodnevnom razumijevanju obitelji. Milić (2001) obitelj promatra kao moderni fenomen koji je nastao s razvojem građanskog društva te ukazuje kako se ne smije zanemariti povijesne oblike i funkcije obitelji.

Giddens (2007: 173) navodi da se obitelj može definirati kao „skupina ljudi izravno povezana srodničkim vezama“. U tim vezama važno je da odrasli brinu za djecu i preuzimaju određene odgovornosti. Haralambos i Holborn (2002) navode kako većina sociologa smatraju obitelj temeljem društva, odnosno iznimno važnom institucijom društva. Od šezdesetih godina 20. stoljeća mijenja se društvo u smislu većih sloboda te tradicionalnoj obitelji pridružuju se različite netradicionalne forme obitelji. Veća sloboda svakog pojedinca u društvu znači i promjene za obitelj.

2.1. Vrste obitelji

Kroz povijest su se strukture obitelji mijenjale te se može uočiti da su danas obitelji raznolike i da nema univerzalne strukture obitelji. U sociologiji se nuklearna obitelj smatra formom obitelji koja se sastoji od roditelja i njihovog djeteta/djece. Pojavom modernog doba primjetno je da nuklearna ili bračna obitelj više nije dominantna (Milić, 2001). Pojavljuju se različite forme obitelji među kojima je i jednoroditeljska obitelj.

Milić (2001: 30, prema Maklin, 1987) izdvaja još niz mogućih formi obitelji koje se naziva „alternativnim formama“. Neke od njih su: izvanbračna heteroseksualna kohabitacija, izvanbračna homoseksualna kohabitacija, bračni homoseksualni parovi i obitelji, obitelji bez djece (prema vlastitoj odluci), binuklearne obitelji, obitelji sa zakonskim skrbnicima (očuh,

maćeha, baka, djed), dvokarijerne obitelji, brakovi „na daljinu“, otvoreni brak i obitelj te komune. Iz ove podjele vidljivo je da se kao bitna odrednica obitelji postavlja seksualna orijentacija začetnika obitelji (heteroseksualna i homoseksualna), njihova vrsta veze (bračna ili izvanbračna) te se u podjeli obitelji razlikuje prema tome imaju li ili nemaju djece.

Haralambos i Holborn (2002) navode kako postoje različite varijante strukture obitelji: njezina najmanja jedinica je nukleusna obitelj koju čine roditelji i njihovi potomci. Takva obitelj se može vertikalno i horizontalno proširiti. Vertikalno se odnosi na dodavanje još jedne generacije (npr. roditelji supružnika), dok se horizontalno širenje odnosi na pripadnike iste generacije (npr. ženina sestra). Mogući su različiti načini kako obitelj može nastati ili se izmijeniti u svojoj strukturi, stoga Giddens (2007) smatra kako se ne može govoriti o terminu *obitelj*, već o pojmu *obitelji*.

Današnji smjerovi razvoja društva su takvi da je sve više razvoda brakova, raste broj obitelji sa samo jednim roditeljem (jednoroditeljske obitelji) i sve je više samohranih roditelja čiju većinu čine žene. Kao moguće uzroke promjenama u strukturi obitelji autori Nieuwenhuis i Maldonado (2018) vide u demografskoj tranziciji. Njome su žene postale ekonomski neovisnije i dobile kontrolu nad svojim fertilitetom što se odrazilo i na labaviju strukturu obitelji.

Autor Giddens (2007, prema Beck i Beck-Gernsheim, 1995) analizira kakva je uloga muškaraca i žena unutar obitelji u suvremeno doba: oboje žele ostvariti svoje potrebe koje se tiču i obitelji i posla. Žene kao i muškarci žele ostvariti svoju poslovnu karijeru. Stoga je puno zadataka i pred muškarcima i ženama, odnosno oboje moraju iznaći načine kako uskladiti obitelj i posao. Giddens (2007: 178) zbog takvih razloga zaključuje kako „antagonizam između muškaraca i žena raste“. Moguće da taj antagonizam podrazumijeva međusobno nerazumijevanje muškaraca i žena čime brak postaje krhkiji. Žene su postale neovisnije no što je to bio slučaj u prošlosti te brak nije više za žene jedini izvor materijalne situiranosti. Razvod braka ne smatra se znakom sramote te je danas, više nego ikad, razvod braka jedino rješenje problema u braku za mnoge parove, odnosno sve se više bračnih parova odlučuje na taj korak.

3. SAMOHRANI RODITELJI

U literaturi se samohrano roditeljstvo često usko veže s pojmom jednoroditeljske obitelji. No jednoroditeljska obitelj više se odnosi na samu strukturu obitelji koju čine jedan roditelj i jedno ili više djece. Zakon o socijalnoj skrbi (2013) samohranog roditelja priznaje kao roditelja koji sam brine, skrbi i uzdržava dijete. U tom smislu samohrani roditelji su zapravo i jednoroditeljske obitelji koje su automatski obilježene materijalnom perspektivom u odnosu na brigu za dijete jer nemaju pomoći od drugog (bivšeg, pokojnog ili nepoznatog) supružnika, odnosno roditelja djeteta.

Različiti su razlozi kako netko postaje samohrani roditelj. Do toga može doći dok je osoba u braku, ali i u situacijama kada osoba postane roditelj izvan braka. Neki od mogućih razloga osoba koje su u braku da postanu samohrani roditelj su: razvod braka, rastava, smrt jednog od supružnika, a za osobe koje nisu stupile u brak mogući su razlozi da osoba uopće nije ni živjela s drugim roditeljem djeteta ili je živjela neko vrijeme te prestala u tijeku života maloljetnog djeteta (Haralambos i Holborn, 2002).

3.1. Stavovi prema samohranim roditeljima

Premda su suvremeni trendovi u društvu takvi da je sve više samohranih roditelja ipak samohrani roditelji često nailaze na društvenu osudu. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) u svom istraživanju provedenom u Hrvatskoj o stavovima spram samohranih roditelja naglašavaju kako je upravo struktura obitelji koja se razlikuje od većinske nukleusne plodno tlo za razvijanje stereotipa i obilježavanja osobe (roditelja i djece). Ljudi su skloni imati pozitivnije stavove prema osobama koje su dio dvoroditeljske obitelji koju percipiraju kao funkcionalnu. S obzirom na takve stavove obitelji u kojima za dijete skrbi samo jedan roditelj društvo lako percipira kao disfunkcionalne obitelji. Autorice kao jednu od poteškoća na koju nailaze samohrani roditelji navode nerazumijevanje okoline. Okolina ima različite stavove prema samohranim roditeljima ovisno o rodu samohranog roditelja, ali isto tako ovisno o tome kako je netko postao samohrani roditelj (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Na samohrane majke se gleda kao više skrbne nego na samohrane očeve. Manje se osuđuje majke koje su samohrane

postale zbog smrti supružnika jer tu nema njihove krivnje, a više se osuđuje majke koje su postale samohrane zbog primjerice razvoda braka. Istraživanje stavova prema samohranom roditeljstvu pokazalo je da „muškarci imaju tradicionalnije stavove prema samohranom roditeljstvu od žena“ i muškarci su se uglavnom složili da obitelj bez jednog roditelja nije normalna obitelj (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010: 17).

Slično Dowd (1997) interpretira stavove ljudi prema samohranom roditeljstvu koji nikako nisu blagonakloni i stavljaju jednoroditeljske obitelji u opoziciju dvoroditeljskim obiteljima kao da su jednoroditeljske obitelji „neobitelji“. Jednoroditeljske obitelji se pretjerano stigmatizira što im može stvoriti probleme u društvu kao i u komunikaciji s institucijama. Rastavljene majke se posebno negativno karakterizira kao loše majke koje nisu dovoljno dobre da bi brinule za svoje dijete/djecu. Dowd (1997) dodatno ističe kako se najviše nerazumijevanja i loših epiteta pripisuje majkama koje nikada nisu stupile u brak ili majkama tinejdžericama. One posebno nisu u mogućnosti adekvatno brinuti za dijete/djecu. Autorica smatra kako su to sve neutemeljeni mitovi te da svi mogu nešto naučiti od jednoroditeljskih obitelji i samohranih roditelja jer oni uspijevaju skrbiti za dijete/djecu unatoč nepovoljnim uvjetima u kojima se nalaze.

Samohrani roditelji nailaze na različite poteškoće koje se ne odnose samo na nerazumijevanje okoline. Tu su i poteškoće financijske prirode koje su također bitne u cjelokupnoj brizi za dijete. Ekonomske promjene u nekoj zemlji (npr. recesija) mogu se jače odraziti na samohrane roditelje, a samohrane majke su i u većem riziku od siromaštva (Damaska i sur., 2017).

U istraživanju o stavovima studenata pedagogije u Hrvatskoj prema samohranom majčinstvu Čekolj (2018) ističe kako je važno imati pozitivne stavove prema samohranom roditeljstvu osobito za osobe koje se će se svakako s time susresti u svom poslu i koje će morati imati razumijevanja za promjenjivu obiteljsku strukturu. Autorica se osvrće na prijašnja istraživanja koja su pokazala da generalno stavovi prema samohranom majčinstvu nikad nisu bili pozitivni. Samohrane majke su uglavnom percipirane kao „loše“ majke koje nisu uspjele u svojoj ulozi žene i majke. Žene koje su kao samohrane majke dobile skrbništvo nad svojim djetetom/djecom smatrane su manje brižnim i hladnim (Čekolj, 2018: 14).

Rastavljene žene i majke stigmatizirane su i doživljavaju ih se kao osobe pod stresom, nezadovoljne i nesretne. Nešto su pozitivniji stavovi prema udovicama/udovcima dok se rastavljene ili one koji nisu u braku smatra neodgovornim i sebičnim jer stavljaju svoje potrebe ispred potreba djece.

I navedeno istraživanje među studentima pedagogije pokazalo je da se stavovi prema samohranom majčinstvu formiraju s obzirom kako je osoba postala samohrani roditelj. Više su negativni stavovi prema majkama koje su postale samohrane svojim odabirom ili rastavom dok su u nekim segmentima pozitivniji stavovi prema udovicama. Ono što razlikuje ovo istraživanje od prethodnih jesu naznake promjena stavova mladih ljudi prema samohranom majčinstvu, odnosno u nekim skalama procjene mogu se prepoznati pozitivniji stavovi u odnosu prema majkama koje su svojim odabirom postale samohrane. Stavovi koji se formiraju prema samohranom majčinstvu i diferenciraju majke s obzirom na to kako su postale samohrane može imati dalekosežne posljedice jer se s time može početi raditi razlika među majkama i na drugim razinama. Udovice mogu dobiti više podrške i socijalne zaštite od drugih samohranih majka.

Stavovi prema samohranom majčinstvu razlikuju se i prema spolu ispitanika (Čekolj, 2018). Pokazalo se da žene imaju više pozitivnih stavova prema samohranom majčinstvu od muškaraca. Prema tome se može zaključiti kako žene imaju manje tradicionalnih stavova prema braku, razvodu i roditeljstvu. Također se pokazalo da dob ispitanih studenata utječe na mišljenja i stavove pa tako su studenti s viših godina studija (stariji) imali i više pozitivnih stavova prema samohranom majčinstvu.

Predrasude koje ljudi imaju prema određenoj skupini ljudi (samohranim roditeljima) mogu dovesti i do negativnih stavova prema djetetu samohranog roditelja. To je svakako problem suvremenog društva koje bi trebalo nastojati pronaći načine kako da do predrasuda ne dođe. S vremenom je moguće mijenjati stavove okoline ukoliko se pruži dovoljno informacija. Promjene su neminovne jer današnji društveni kontekst karakterizira raznolikost.

4. JEDNORODITELJSKE OBITELJI

U hrvatskom jeziku terminom *jednoroditeljske obitelji* označavaju se obitelji s jednim roditeljem što se lako može iščitati iz samog naziva. U literaturi engleskog govornog područja ravnopravno se rabe izrazi *lone parenthood* i *single parenthood* kojima se označava situaciju u kojoj jedan roditelj sam skrbi za dijete (Bernardi i Mortelmans, 2018, Zagel, 2023). Time se roditeljstvo označava kao samohrano i obitelj se podrazumijeva kao jednoroditeljska. Međutim, jednoroditeljska obitelj ne mora značiti da za dijete skrbi samo jedan roditelj, već samo da dijete živi isključivo s jednim roditeljem (eng. *single-parent families*). Moguće je da i drugi roditelj pridonosi u ostvarivanju potreba djeteta. Ipak, opće je prihvaćeno da su najčešći slučajevi u kojima je jednoroditeljska obitelj ujedno obitelj samohranog roditelja.

Da nije jednostavno terminologijom definirati stvarnu situaciju obitelji i djeteta slažu se autori Bernardi i Mortelmans (2018) koji postavljaju pitanje može li se govoriti o samohranom roditeljstvu ukoliko je podijeljeno skrbništvo nad djetetom? Može li se govoriti o jednoroditeljskoj obitelji ukoliko dijete povremeno boravi i kod drugog roditelja? Moguće je da i drugi roditelj kojem nije dodijeljeno skrbništvo nad djetetom nekako pridonosi djetetu. Moguće su i situacije u kojima je jednoroditeljska obitelj samo prolazna faza u životu roditelja i djeteta/djece nakon koje roditelj nalazi novog partnera. Novi partner također može sudjelovati u brizi za dijete/djecu. Smatra li se i tada roditelj samohranim i ostaje li obitelj jednoroditeljska? Situacije svakog roditelja su vrlo individualne, ali i promjenjive.

4.1. Putevi do jednoroditeljske obitelji

Prema Zagel (2023) ono što određuje samohrano roditeljstvo jest prekid dvije vrste veza: partnerske veze i roditeljskog odnosa. Kada se govori o samohranom roditeljstvu i postojanju jednoroditeljske obitelji autorica smatra da je važno da jedan od partnera više ne živi u zajedničkom kućanstvu. Kako obitelj nastaje ili postaje kao jednoroditeljska Zagel (2023) vidi kroz četiri moguća događaja unutar obitelji: razvod, zatim rastava para koji nije

u braku, ali ima zajedničko dijete. Treća mogućnost je rođenje djeteta žene koja uopće nije u vezi ili u braku s drugim roditeljem. Kao posljednji mogući razlog navodi smrt jednog od roditelja. Koji će razlozi prevladavati ovisi o geografskim i povijesnim čimbenicima (Zagel, 2023). Primjerice nakon ratnog razdoblja vrlo je moguće da je smrt supružnika/roditelja prevladavajući razlog.

Nadalje, osoba može postati i samohrani roditelj, odnosno biti dio jednoroditeljske obitelji vlastitom odlukom da rodi, udomi ili posvoji dijete/djecu. Ova posljednja mogućnost je ovisna o tome kakve opcije nudi određena država kada je u pitanje udomljavanje ili posvojenje djece. Može se uvidjeti da jednoroditeljske obitelji nisu unificirana kategorija, već je njihovo obilježje heterogenost.

Jedan od kontroverznijih razloga zašto netko postaje samohrani roditelj, odnosno jednoroditeljska obitelj navode Haralambos i Holborn (2002). Naime, prema nekim konzervativnim političarima roditelji se odlučuju biti samohrani (pretežno majke) kako bi iskoristili državnu financijsku pomoć namijenjenu samohranim roditeljima. Kako se uglavnom pokazalo, samohrani se roditelji ne mogu osloniti isključivo na financijsku potporu države u adekvatnoj skrbi za svoju obitelj pa je upitno je li ovaj razlog opravdan.

4.2. Prestanak samohranog roditeljstva i jednoroditeljske obitelji

Obilježje neke obitelji kao jednoroditeljske ili nekog roditelja kao samohranog ne mora biti njegovo trajno obilježje. Ima više načina kako se to može promijeniti, a neke od njih navodi Zagel (2023). Može se dogoditi da samohrani roditelj pronađe novog partnera ili da se prijašnji partner vrati u obitelj. Tada se novi ili prijašnji partner na različite načine uključuje u skrb za dijete te se takva obitelj više ne može smatrati jednoroditeljskom. Moguće je prestati biti samohrani roditelj tako da dijete postane punoljetno, odnosno da se iseli iz roditeljskog doma. U ovom slučaju znači igra ulogu dob djeteta. Vrijeme kada dijete postaje punoljetno ovisno je o sredini u kojoj obitelj živi. Neki od rjeđih slučajeva je kada samohrani roditelj ne može sam uzdržavati i brinuti se za dijete te se dijete smješta u dom za nezbrinutu djecu ili u udomiteljsku obitelj. Ovakvo stanje također može biti privremeno, za razliku od stjecanja punoljetnosti djeteta što je definitivni kraj samohranog roditeljstva (Zagel, 2023).

Autorica Zagel (2023) promatra samohrano roditeljstvo kao dio životnog puta koji je dinamičan i koji može mijenjati smjerove pa time i utjecati na status osobe kao samohranog roditelja.

4.3. Statistički pokazatelji o jednoroditeljskim obiteljima u svijetu i u Hrvatskoj

Indikativno je da broj jednoroditeljskih obitelji u mnogim zemljama svijeta pa i u Hrvatskoj raste. U djelu Bernardi i Mortelmans (2018: 4) tablično je prikazan postotak jednoroditeljskih obitelji prema podacima dostupnim kroz nekoliko posljednjih desetljeća, odnosno u periodu od 1960. godine do 2010. godine za određene zemlje.

Table 1.1 Prevalence of lone parenthood in Europe and the USA in % of all households in the country (age group 15–55, period 1960–2010)

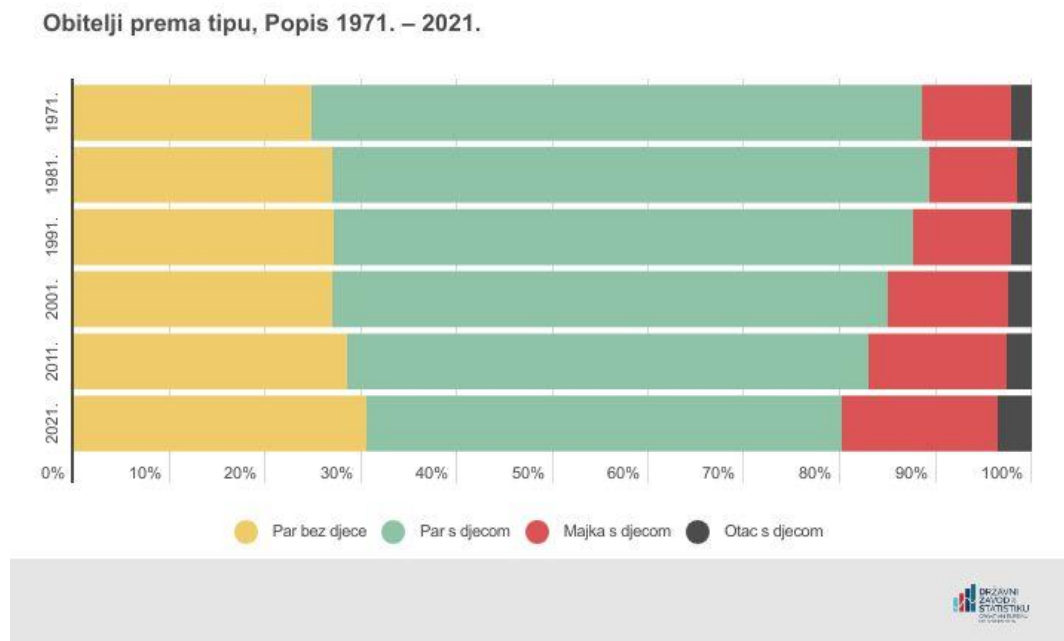
	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Austria						0.6	2.3	3.0	4.1	5.1	
Belgium	0.6	0.8	1.0	1.6	2.1	2.3	3.3	4.2	5.1	5.6	8.4
Bulgaria	0.3	0.4	0.8	0.9	1.1	1.2	1.7	2.2	2.9		
Czech Republic	0.9	1.2	1.9	1.8	2.2	3.1	3.7	4.7	4.9	5.4	
Germany	0.9	1.1	1.3	1.9	1.8	2.3	2.2	2.5	3.6	5.1	7.7
Estonia	2.0	2.5	2.7	3.4	4.6	4.4	4.4	5.4	5.1	4.9	
France	1.1	1.0	1.1	1.6	2.2	2.9	2.9	3.9	5.0	6.9	
Georgia	0.2	0.5	0.6	0.7	1.0	1.1	1.2	1.3	1.3	1.4	
Hungary	1.5	2.0	2.6	2.7	3.0	3.2	3.7	4.1	4.5	3.9	
Lithuania	0.9	0.9	1.6	1.9	2.6	2.6	3.4	4.3	5.1	5.1	
Norway	0.1	0.1	0.1	0.3	0.4	0.7	1.3	2.0	2.9	4.0	
Poland	0.4	0.8	1.0	1.6	1.7	2.0	2.0	2.1	2.1	2.9	3.9
Romania	0.4	0.5	0.5	0.7	0.8	1.3	1.6	1.9	2.0	2.0	
Russia	2.4	2.9	3.7	4.5	4.7	5.1	5.1	5.8	6.8		
Spain		0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.3	0.3	0.7	
Sweden	0.8	0.6	1.0	1.5	2.1	2.4	2.5	3.0	4.0	4.5	4.7
Switzerland	0.9	1.3	1.7	2.1	2.3	2.6	2.6	2.4	2.6	2.3	1.9
UK	0.7	1.4	2.2	2.3	3.3	5.0	6.4	7.0	8.7	9.1	
USA					2.9	6.3	9.3	10.1	12.3	13.8	

Source: Harmonized Histories, v12.10.2015 (Authors' calculation)

Tablica 1. Prevalencija jednoroditeljskih obitelji u Europi i SAD-u izražena u postocima

Tablicom su obuhvaćene europske zemlje te Sjedinjene Američke Države. Hrvatska nije prikazana u ovoj tablici. Za svaku zemlju izračunat je postotak koji čine jednoroditeljske obitelji u odnosu na ukupan broj kućanstava u toj zemlji. Sve zemlje izuzev Estonije, Mađarske i Švicarske bilježe porast jednoroditeljskih obitelji. U tom porastu prednjači Ujedinjeno Kraljevstvo s 9,1 % te Sjedinjene Američke Države s 13,8 % jednoroditeljskih obitelji u 2005. godini.

Prema novijim podacima dostupnim na Eurostatu u 2020. godini na razini Europske unije od ukupnog broja kućanstva 14 % je bilo kućanstva koje čini jedan roditelj i dijete/djeca (jednoroditeljska obitelj). Prema podacima dostupnim na stranici Eurostata udio jednoroditeljskih obitelji u 2020. godini najviši je bio u Švedskoj (34 %) i Danskoj (29 %). Za Hrvatsku su na stranicama Eurostata navedeni podaci o 5 % jednoroditeljskih obitelji. Taj podatak nije identičan podacima koje je objavio Državni zavod za statistiku kroz tablični prikaz obitelji prema tipu čime je uključena i 2021. godina.

Tablica 2. Obitelji prema tipu prema podacima Državnog zavoda za statistiku

U tablici su različitim bojama označeni postoci različitih tipova obitelji u periodu od 1971. do 2021. godine. Može se primijetiti da kroz ovaj period od 50 godina raste broj obitelji (parova) bez djece, smanjuje se udio parova s djecom te raste broj majki s djecom kao i očeva s djecom. U navedenom periodu postotak očeva s djecom se udvostručio. Ukupno gledano zaključak je kako u Hrvatskoj raste broj jednoroditeljskih obitelji. Majke s djecom čine veliku većinu jednoroditeljskih obitelji (82 %). U 2021. godini majke s djecom su činile 16,2 % od ukupnog broja obitelji, a očevi s djecom 3,6 % što je ukupno 19,8 % jednoroditeljskih obitelji od ukupnog broja obitelji (uključujući i parove bez djece).

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021) jednoroditeljske obitelji se razlikuju u odnosu na dvoroditeljske obitelji i po broju djece. Popis Državnog zavoda za statistiku navodi podatke posebno za majke s djetetom/djecom i očeve s djetetom/djecom. Među majkama s djecom najviše je onih s jednim djetetom (71,66 %), zatim s dvoje djece (22,65 %), a 5,7 % svih majki s djecom su one s troje ili više djece. Najviše je i očeva s jednim djetetom (72,91 %), zatim s dvoje djece (22,24 %) te najmanje s troje ili više djece (4,84 %). Ukupno gledano, jednoroditeljskih obitelji s jednim djetetom je najviše (72,29 %), slijede obitelji s dvoje djece (22,44 %) te je najmanje jednoroditeljskih obitelji s troje ili više djece (5,27 %).

Među dvoroditeljskim obiteljima u Hrvatskoj manja je razlika između obitelji s jednim djetetom ili s dvoje djece za razliku od jednoroditeljskih obitelji. Parovi s jednim djetetom su u blagoj većini (44,02 %) u odnosu na parove s dvoje djece (40,73 %). Najmanje je parova s troje ili više djece (15,24 %) prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021).

U usporedbi s prosjekom Europske unije dvoroditeljske obitelji u Hrvatskoj imaju približno jednak broj djece kao i druge europske zemlje. Na stranicama Eurostata (2023) navodi se kako od ukupnog broja kućanstva s djecom na razini Europske unije najviše je kućanstva s jednim djetetom (48,9 %), slijede kućanstva s dvoje djece (38,2 %) te je najmanje kućanstava s troje ili više djece (12,9 %).

U Sjedinjenim Američkim Državama u 2022. godini prema podacima dostupnim na stranici Statista od ukupnog broja obitelji s djecom najviše je bilo obitelji s jednim djetetom (42,57 %), nešto manje obitelji s dvoje djece (36,77 %) te najmanje s troje ili više djece

(20,65 %). Kad se usporede podaci vidi se da u Sjedinjenim Američkim Državama kao i na razini Europske unije i u Hrvatskoj među obiteljima s oba roditelja prevladavaju obitelji s jednim djetetom, međutim u Europskoj uniji i u Hrvatskoj je nešto niži postotak obitelji s troje ili više djece u odnosu na Sjedinjene Američke Države. Jednoroditeljske obitelji u odnosu na dvoroditeljske obitelji prema prosjeku Europske unije (Eurostat) i prema podacima dostupnim za Hrvatsku (2021) imaju značajno veći postotak obitelji s jednim djetetom (72,29 % u odnosu prema 48,9 %).

5. ULOGA MAJKI I OČEVA U JEDNORODITELJSKIM OBITELJIMA

Prema različitim pokazateljima broj jednoroditeljskih obitelji je u porastu što traje već nekoliko posljednjih desetljeća. To je dovelo do toga da danas jednoroditeljske obitelji „čine između jedne četvrtine i jedne trećine svih obitelji u svijetu“ (Tomanović i sur., 2014: 9). Većinu tih roditelja čine majke, primjerice u Hrvatskoj taj postotak iznosi 82 % (Državni zavod za statistiku, 2021).

Zašto većinu jednoroditeljskih obitelji čine majke s djetetom ili djecom ne može se jednostavno odrediti. Moguće je da su neke majke same donijele odluku da će imati dijete izvan braka, bez potpore drugog roditelja. Primjerice, ako je razlog nastanka jednoroditeljske obitelji razvod, tada sud može donijeti odluku da dijete živi s majkom. Navedeni podatak Državnog zavoda za statistiku (2021) se odnosi na broj obitelji koju čine roditelj i dijete/djeca te ne uzima u obzir je li roditelj samohran ili nije. Dakle, od ukupnog broja koji je definiran kao jednoroditeljska obitelj vjerojatno postoji dio koji ima barem nekakvu potporu drugog roditelja u cjelokupnoj brizi za dijete.

Kao jedan od mogućih razloga zašto većinu jednoroditeljskih obitelji čine majke s djetetom/djecom Hrabar (2016: 18) tumači podatkom kako u Hrvatskoj nakon razvoda braka prema odluci suda dijete/djeca najčešće ostaju živjeti s majkom. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021) o prirodnom kretanju stanovnika u 2020. godini od ukupnog broja uzdržavane djece rođene u braku koji se razveo većina djece je dodijeljena majci na „čuvanje i odgoj“. Taj postotak iznosi 82,7% djece koja su dodijeljena majci (2461 djece), 11,1% djece je dodijeljeno ocu (329 djece), a samo je 179 djece (6%) dodijeljeno i majci i ocu.

5.1. Sociološke teorije o ulogama majki i očeva i jednoroditeljske obitelji

Koja je uloga majki i očeva unutar obitelji tema je nekoliko socioloških teorija. U prvoj polovici dvadesetog stoljeća dominantna teorija je funkcionalizam prema kojem je obitelj još jedna institucija društva koja obavlja određenu ulogu u održavanju društvenog poretka

(Giddens, 2007). Pobornici te teorije smatraju da unutar obitelji majke i očevi imaju svoje specijalizirane uloge, odnosno smatraju opravdanim „kućnu podjelu rada između muškaraca i žena kao nešto prirodno i neproblematično“ (Giddens, 2007: 175). Stvorena je slika idealne obitelji u kojoj muškarac i žena skladno žive te bilo kakvo odstupanje od toga smatra se neprikladnim. Moglo bi se u tom smislu jednoroditeljske obitelji promatrati kao nefunkcionalne obitelji, one koje ne pridonose društvu. U takvim obiteljima majke i očevi više nemaju ulogu kakva je „prirodna“ i koju bi trebali ispunjavati, već se cijeli koncept urušava.

Iz feminističke perspektive upozorava se na ustroj obitelji koji nije toliko savršen kakvim ga se prikazivalo kroz funkcionalizam. Feminizam je uspio ukazati na položaj žene u obitelji i na njezine kvantitativno pretjerana zaduženja unutar obitelji (Giddens, 2007). Neravnopravna raspodjela moći između muškaraca i žena unutar obitelji postoji te su feministice za razliku od funkcionalista vidjele to kao jednu od stranputica koje vode ka raspadu obitelji. Uloge žena u obitelji su mnogostruke i sve većim zaposlenjem žena se dodatno povećavaju. I nadalje je žena emocionalni oslonac u obitelji koji drži obitelj na okupu (Giddens, 2007). Stoga, prilikom razvoda, uglavnom briga za djecu pripada ženama te one čine većinu jednoroditeljskih obitelji.

U suvremenom diskursu jednoroditeljske obitelji još uvijek bivaju obilježene negativnim konotacijama. Tomanović (2014: 12) izdvaja četiri glavna diskursa kojima se obilježava samohrano majčinstvo: „prema prvom ono predstavlja društvenu prijetnju; prema drugom- društveni problem, prema trećem – alternativni životni stil, a prema jednom diskursu ono je specifični bijeg od patrijarhata.“ Ipak, kako autorica naglašava diskursi se mijenjaju s vremenom, a i drukčiji su ovisno o kojem se prostoru, narodu, civilizaciji radi.

5.2. Majke i očevi u ulozi samohranog roditelja ili kao dio jednoroditeljske obitelji

Kada obitelj postane jednoroditeljska, uglavnom brigu za dijete/djecu preuzima samo jedan roditelj. Izazovna je to uloga jer zahtijeva od roditelja puni angažman. Ukoliko u skrbi sudjeluje i drugi roditelj tada se može reći da je roditelju skrbniku donekle olakšana uloga

jer ima podršku drugog roditelja. U slučajevima samohranih roditelja kada drugi roditelj apsolutno ne pridonosi u skrbi, roditelju je to otežavajuće jer mora na sebe preuzeti brojne zadaće. Nije u pitanju samo materijalna skrb, već i emocionalna, fizička, socijalna.

Materijalna situacija se mijenja s nastankom jednoroditeljske obitelji te ona uglavnom postaje lošija. Ukoliko je prisutan drugi roditelj s kojim dijete ne živi postoji zakonska obaveza prema kojom bi i taj drugi roditelj makar financijski trebao pridonositi obitelji. Međutim, to često nije slučaj, odnosno ovisno je od obitelji do obitelji, kao i od države do države.

Zanimljivo je istraživanje koje je provela Tomanović (2014) u Srbiji, a prema kojem je u jednoroditeljskim obiteljima vidljiva rodna podjela. U obitelji koju čine majka i dijete/djeca većinu kućanskih poslova obavlja majka sama, dok u slučajevima kada otac živi sam s djetetom/djecom samo polovica ispitanih očeva kuha samo. Slično je s poslovima čišćenja kao i s drugim kućanskim poslovima (Tomanović, 2014). U proširenoj obitelji koju uz majku čini i baka djeteta istraživanje je pokazalo da tada majka i baka dijele određene kućanske poslove (kuhanje, kupovinu, peglanje, čišćenje). U usporedbi s dvoroditeljskim obiteljima, u jednoroditeljskim obiteljima koje čini otac i dijete/djeca otac obavlja više kućanskih poslova. Također, pokazalo se da u jednoroditeljskim obiteljima i djeca preuzimaju dio obaveza koje se tiču kućanskih poslova.

Tomanović (2014: 112) u istraživanju svakodnevnog života jednoroditeljskih obitelji u Srbiji ispituje kako se provodi briga za djecu kroz niz zadaća roditelja: odvođenje djeteta u vrtić, školu, kod doktora, na slobodne aktivnosti, pomoć u učenju i odlasci na roditeljske sastanke. Pokazalo se da sve aktivnosti u velikoj većini slučajeva ispunjava samo jedan roditelj uz vrlo malu pomoć drugog roditelja što razlikuje jednoroditeljske od dvoroditeljskih obitelji. Uz financijske nedaće, neispunjavanje raznolikih uloga drugog roditelja može biti uzrok nezadovoljstva roditelja s kojim dijete živi u istom kućanstvu.

U pregledu radova koji se bave samohranim očevima, odnosno očevima koji su nositelji jednoroditeljske obitelji, Coles (2015) komparira različita istraživanja provedena u Sjedinjenim Američkim Državama u periodu od 1970. do 2013. godine. Većina istraživanja odnosi se na usporedbu samohranih očeva u odnosu prema samohranim majkama ili u odnosu

na očeve koji su dio dvoroditeljske obitelji. Pokazalo se da očevi u jednoroditeljskim obiteljima imaju više zaduženja i više su angažirani u brizi za dijete/djecu od očeva u dvoroditeljskim obiteljima.

Kako u današnjem svijetu raste broj jednoroditeljskih obitelji tako raste i broj samohranih očeva. Iz suvremene perspektive vidljivi su pomaci u rezoniranju očeva kao jednako kompetentnim roditeljem kao što su to i majke.

Coles (2015) navodi različite studije koje su dolazile do različitih zaključaka o samohranim očevima. Primjerice jedna od studija provedenih u Sjedinjenim Američkim Državama (Coles, 2015 prema Ambert, 1982) pokazala je da se očevi bolje snalaze u ulozi samohranog roditelja od majki te su njihova djeca pokazala više zadovoljstva od djece samohranih majki. Coles (2015) također napominje da je niz studija pokazalo kako očevi obično dobivaju za skrb manji broj djece od majki, djecu starije dobi i muškog spola.

Ono što se procjenjuje kod ispunjavanja roditeljskih uloga i zadaća jest koliko vremena roditelj provodi s djetetom u različitim zajedničkim aktivnostima (objedovanje, čitanje, različite slobodne aktivnosti i slično) (Coles, 2015). Što utječe na to kako će se samohrani roditelj ponašati, odnosno ispunjavati svoju ulogu brige za dijete/djecu ovisi o nekoliko faktora. To ne mora biti nužno određeno prema spolu roditelja, već prema tome u kakvim društvenim i materijalnim uvjetima živi jednoroditeljska obitelj.

Prema mikrostrukturalnom pristupu smatra se da su samohrani očevi i samohrane majke zapravo sličniji u svojim roditeljskim ulogama, nego što su roditelji u dvoroditeljskim obiteljima (Coles, 2015). Prema rodnom pristupu uvijek postoji razlika između muškaraca i žena te se odražava u njihovom roditeljstvu. Žene su više uključene u dnevne rutine kao što su hranjenje, oblačenje, emocionalna briga za dijete, dok su muškarci više posvećeni igri s djecom i brigom za financijske potrebe. No istraživanja su pokazala da su muškarci koji su nositelji jednoroditeljske obitelji itekako uključeni u svakodnevne aktivnosti djece, odnosno više nego očevi u dvoroditeljskim obiteljima. Coles (2015) navodi da se prema prethodnim istraživanjima pokazalo da su samohrane majke i očevi slični po mnogim mjerenjima, ali da samohrane majke imaju više fizičkih dodira s djecom od samohranih očeva. Još neki od pokazatelja kojima se mogu usporediti roditeljske uloge samohranih muškaraca i žena

dokazuju njihove sličnosti. Podjednak je broj obroka koje djeca dobivaju u obitelji samohranih očeva i majki, približno je jednako vrijeme koje roditelji provode s djecom u nekim aktivnostima poput pisanja zadaće. Samohrani očevi provode više vremena s djecom u aktivnostima izvan kuće, dok samohrane majke provode s djecom više vremena u razgovoru. Što se tiče nadzora nad djecom studije su pokazale da samohrani očevi manje od samohranih majki nadziru djecu, npr. kad će ići spavati, kamo idu, s kim se družu (Coles, 2015).

Prema nekim hipotezama jedino su majke sposobne odgojiti djecu tako da budu povezana s roditeljem i da postanu dostojanstveni ljudi, a ne delikventi. Istraživanja koja sumira Coles (2015) su dokazala suprotno, odnosno da su samohrani očevi jednako ili čak i više sposobni brinuti za dijete i dovesti ga na „pravi put“ jer imaju više kapaciteta za uspostavljanje discipline.

Ukupno promatrano, pokazalo se da neke teorije nisu potvrđene empirijskim istraživanjima. Jednoroditeljske obitelji su vrlo različite prema brojnim kriterijima pa i prema tome kako funkcioniraju i kako se roditelji snalaze u svojoj ulozi.

Samohrano roditeljstvo, odnosno jednoroditeljska obitelj je svakako specifična situacija koja zahtijeva od svih članova obitelji prilagodbu. I djeca dobivaju svoju ulogu drukčiju od djece u dvoroditeljskim obiteljima. Ljubičić (2014: 121) smatra da djeca čak mogu postati „surogat partneri roditelju s kojim žive“ i tako nadomjestiti ulogu onog partnera koji nije prisutan u kućanstvu. Ako je jednoroditeljska obitelj nova forma neke obitelji, da bi takva obitelj uravnoteženo funkcionirala svi njezini članovi modificiraju svoje uloge, navodi Ljubičić (2014).

6. SOCIOEKONOMSKI POLOŽAJ JEDNORODITELJSKIH OBITELJI

Socioekonomski položaj obuhvaća niz pokazatelja kao što su primjerice razina obrazovanja, prihodi, zanimanje. Dimenzije koje obuhvaća su šire od toga. „Najšire shvaćeno, to je položaj koji zauzima neki pojedinac, ili obitelj, na nekoj društvenoj ljestvici“ (Čudina-Obradović i Obradović, 1998). Kakav je socioekonomski položaj obitelji ovisi o objektivnim pokazateljima, ali i o osobnoj percepciji pojedinca ili obitelji. Socioekonomski položaj nije samo vanjski pokazatelj kvalitete života jer su istraživanja pokazala da loš, nizak socioekonomski položaj može imati utjecaj na više aspekata osobe ili cijele obitelji. Utječe na zdravlje osobe, na njezino raspoloženje te tako može utjecati i na njezin društveni život i odnose unutar obitelji (Gallo i Matthews, 2003).

U posebno ranjive skupine kada je u pitanju socioekonomski položaj spadaju jednoroditeljske obitelji, a osobito samohrani roditelji. Bernardi i Mortelmans (2018) kao skupinu kojoj je socioekonomski status ugrožen i koja je u velikom riziku od siromaštva navode samohrane majke. S obzirom da se globalno povećava broj samohranih roditelja i jednoroditeljskih obitelji, na državama je da promptno reagiraju i pomognu im. Autori smatraju da države ne prate nove demografske i socijalne promjene te se stoga samohranim majkama povećava rizik od siromaštva. Individualni faktori poput dobi, obrazovanja, radnog iskustva mogu pomoći roditelju da se bolje snađe na tržištu rada, ali također ključnu ulogu ima i sustav države koji bi trebao podržavati pristup samohranih majki izvorima prihoda. Samohrane majke svojim statusom nose dvostruki teret (Bernardi i Mortelmans, 2018) jer same brinu o djetetu/djeci, a moraju brinuti i o dovoljnom financijskom izvoru za svoju obitelj. Kako samohrane majke to sve uspijevaju nije samo rezultat njihovih sposobnosti, već i kakve im opcije nudi država. U nekim zemljama ne pravi se razlika između muškaraca i žena u pristupu zaposlenju i u takvim je zemljama samohranim majkama lakše zaposliti se. U zemljama gdje prevladava tradicionalno mišljenje o muškarcima kao hraniteljima obitelji, samohrane majke teže ostvaruju svoje pravo na zaposlenje.

Istraživanje koje je provela Hübgen (2018) pokazalo je da majke u nekim zemljama istočne Europe imaju pristup zaposlenju u punom radnom vremenu, ali to prati nisku skrb za djecu mlađu od tri godine. Time su samohrane majke dovedene u nezavidnu poziciju kada moraju birati između posla i brige za dijete. Zemlje poput Luksemburga i Njemačke imaju visoke obiteljske naknade za samohrane roditelje pa ipak to nije način kojim se izbjegava rizik od siromaštva.

Rizik od siromaštva za samohrane majke smanjuje se kroz kvalitetnu formalnu skrb za dijete i visoke socijalne naknade kako bi majke mogle uskladiti posao i skrb za dijete/djecu. Rizik od siromaštva je visok te iznosi čak 30% premda se primjerice radi o visokoobrazovanoj, zaposlenoj samohranom majci sa samo jednim djetetom. Ono što bi države trebale poduzeti odnosi se između ostalog i na povećanje rodne ravnopravnosti kako bi samohranim majkama bilo jednako dostupno tržište rada i mogućnost zaposlenja. Sve to utječe na kvalitetu života samohranih majki i njihove djece (Hübgen, 2018).

Kako se može postići dobrobit za samohrane roditelje i koja je to kombinacija uvjeta kojom bi se poboljšao socioekonomski status jednoroditeljskih obitelji? Nieuwenhuis i Maldonado (2018) smatraju da su jednoroditeljske obitelji više no dvoroditeljske obitelji u poziciji da moraju balansirati između neodgovarajućih resursa, neodgovarajućeg zaposlenja i loših politika.

Većina jednoroditeljskih obitelji, a osobito samohrani roditelji suočavaju se s manjkom resursa već time što nemaju partnera koji bi financijski pridonosio kućanstvu. Bez drugog partnera, samohrani roditelj je posebno ranjiv zbog primjerice gubitka posla, a također puno radno vrijeme samohranog roditelja dovodi u poziciju u kojoj ima manjak vremena koje bi mogao posvetiti djetetu. Posao je donekle garancija samohranim roditeljima da će postići blagostanje ili smanjiti si rizik od siromaštva i materijalne oskudice.

Uz sve brige oko zaposlenja samohranih roditelja još se ističe jedna činjenica koja ide u korist rodne neravnopravnosti. Naime, Nieuwenhuis i Maldonado (2018) tvrde kako su samohrani očevi u prednosti pred samohranim majkama kad je u pitanju fleksibilno radno vrijeme. Posebno se to čini nepravednim kada se zna da većinu jednoroditeljskih obitelji i samohranih roditelja čine majke. Uz nerazumijevanje poslodavaca i modernih ekonomija

koje imaju sve više očekivanja spram zaposlenika tu su i različite državne politike koje mogu ostaviti različit utjecaj na samohrane roditelje.

Härkönen (2018) u svom istraživanju o tome kako obrazovanje samohranih majki utječe na njihov rizik od siromaštva navodi podatak da visokoobrazovane žene kasnije stupaju u brak, kasnije rađaju, imaju stabilnije brakove i veću podršku partnera u odgoju. Takvi su trenutni trendovi u društvu. Ako se uzme u obzir da su samohrane majke manje obrazovane od onih u dvoroditeljskim obiteljima, tada se može reći da su to čimbenici koji povećavaju rizik od siromaštva. Koliko će obrazovanje samohranih majki utjecati na njihov rizik od siromaštva ovisno je i o državi kojoj majka pripada. Härkönen (2018: 32) za primjer uzima Sjedinjene Američke Države u kojima se pokazalo da postoji razlika u brojnosti samohranih majki između visokoobrazovanih i srednje obrazovanih žena. Više je samohranih majki među ženama sa srednjom razinom obrazovanja. Slične su tendencije i u europskim zemljama što znači da u tim zemljama razina obrazovanja majke utječe na pojavnost samohranog roditeljstva. Osim što utječe na pojavnost utječe i na mogućnosti koje samohrani roditelj može pružiti djetetu.

Majke s nižom razinom obrazovanja imaju slabije mogućnosti zaposlenja od visokoobrazovanih majki te su veće mogućnosti da će dobiti slabije plaćeni posao. Geisler i Kreyenfeld (2019) analiziraju podatke dostupne za Njemačku i tumače zašto samohrane majke imaju lošiji socioekonomski status od samohranih očeva. Također, navode podatak kako su samohrani očevi u prosjeku bolje obrazovani od samohranih majka i uglavnom na skrbi imaju stariju djecu i manji broj djece, dok samohrane majke imaju nižu prosječnu razinu obrazovanja i više djece na skrbi. Pokazalo se da samohrani očevi uglavnom skrbe o djeci starijoj od 10 godina, dok samohrane majke obično skrbe o djeci mlađoj od 10 godina (Geisler i Kreyenfeld, 2019: 68). Uz to, samohrani očevi obično imaju veća primanja od samohranih majki što ujedno znači da imaju niži rizik od siromaštva i da su rjeđi korisnici socijalne pomoći.

Härkönen (2018) ističe da je siromaštvo samohranih majki najniže u nordijskim zemljama koje imaju dobar sustav socijalne zaštite samohranih majki te im se nude prilike za zapošljavanje kako bi mogle uzdržavati svoju obitelj. Istraživanjem je autor pokazao kako

u nekim zemljama ne postoji razlika u prevalenciji samohranog majčinstva s obzirom na stupanj obrazovanja majke (npr. u Italiji, Grčkoj, Španjolskoj) dok je u nekim zemljama ta razlika značajna, odnosno većinu samohranih majki čine one nižeg stupnja obrazovanja (npr. u Australiji i Irskoj). Kada tih razlika ne bi bilo, autor predviđa, značajno bi se smanjio rizik od siromaštva za mnoge samohrane majke.

Kombinacija samohranog majčinstva i niskog obrazovanja značajno može pridonijeti riziku od siromaštva. Taj rizik je najviši u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama te iznosi 70%, dok se u europskim zemljama procjenjuje na 40-50% (Härkönen, 2018).

Općenito bi trebalo ukazati na važnost obrazovanja, ali isto tako nuditi prilike samohranim majkama da aktivno sudjeluju na tržištu rada kako bi se rizik od siromaštva umanjio. Države bi trebale osigurati sredstva koja bi bila dostatna da zaštite samohrane roditelje i njihovu djecu kako bi im se pružile jednake materijalne mogućnosti kao i djeci u dvoroditeljskim obiteljima.

Istraživanje materijalnog i klasnog položaja jednoroditeljskih obitelji u Srbiji pokazalo je da je društveni položaj obitelji važna komponenta od koje ovisi kako će se obitelj nositi sa svakodnevnim izazovima koje život donosi (Stanojević, 2014). Stanojević (2014) smatra kako postoji stratifikacijska ljestvica na kojoj se obitelj može nalaziti te zbog različitih okolnosti promijeniti svoju poziciju. Društveni položaj obitelji utječe i na to kakav će odnos obitelj imati sa svojom okolinom, kakvi će odnosi biti među članovima obitelji, prema institucijama. Kako bi se odredio društveni položaj obitelji Stanojević (2014: 50) navodi nekoliko kategorija: materijalni položaj obitelji, društveno-ekonomski položaj, društveno-klasni položaj, socijalni i kulturni kapital obitelji. Materijalni položaj jednoroditeljskih obitelji u Srbiji proučavan je kroz različite izvore prihoda koje obitelji mogu stjecati kao što su npr. prihodi od rada, alimentacija, dječji doplatok, mirovina ili neki drugi izvori. U istraživanju su jednoroditeljske obitelji promatrane s obzirom na podrijetlo njihova nastanka. Jednu kategoriju čine jednoroditeljske obitelji nastale zbog razvoda, druga kategorija su udovci, a treća nevjenčani. Pokazalo se da nije jednaka distribucija prihoda kod svih kategorija jednoroditeljskih obitelji. Primjerice, u jednoroditeljskoj obitelji razvedenih glavninu izvora prihoda čini zaposlenje. Prihodi koji se odnose na državnu pomoć malo su

zastupljeni osobito u kategoriji nevjenčanih. Ono što zabrinjava je činjenica da mali dio razvedenih, nešto više od trećine, uspijeva ostvariti svoje pravo na alimentaciju. Pokazalo se da su ukupni prihodi jednoroditeljskih obitelji u usporedbi s dvoroditeljskim obiteljima niski i da nositelji jednoroditeljskih obitelji pored zaposlenja ovise i o drugim izvorima prihoda. Pri analizi podataka o posjedovanju nekretnine u kojoj bi jednoroditeljska obitelj živjela, istraživanje je pokazalo da su u najnepovoljnijem položaju nevjenčane majke, odnosno većina njih ne posjeduje nekretninu. Među razvedenim roditeljima, muškarci su u boljoj poziciji jer polovica njih posjeduje vlastitu nekretninu u odnosu na 27,2% razvedenih majki (Stanojević, 2014). Razlika između materijalnog statusa dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji ogleda se i u posjedovanju automobila te je značajna razlika u korist dvoroditeljskih obitelji.

Jedan od načina kako se jednoroditeljske obitelji štite od siromaštva je to što postaju dio proširene obitelji, a osobito dio proširene obitelji postaju nevjenčane ili razvedene majke. Stanojević (2014) također analizira socijalni kapital jednoroditeljskih obitelji. Jedan od pokazatelja socijalnog kapitala su društveni kontakti s obitelji, prijateljima, kolegama koje ostvaruju nosioci i članovi jednoroditeljskih obitelji. Ti kontakti bitno se ne razlikuju od kontakata dvoroditeljskih obitelji. Ipak, bolji ekonomski status obitelji povoljno djeluje i na njezin socijalni kapital. Kulturni kapital (npr. prisustvovanje različitim kulturnim događanjima) jednoroditeljskih obitelji niži je u odnosu na dvoroditeljske obitelji što se može dovesti u vezu s financijskim mogućnostima i nedostatkom vremena roditelja jednoroditeljske obitelji.

Zdravlje je još jedan segment života koji nije jednak u jednoroditeljskim obiteljima u odnosu na dvoroditeljske obitelji te se može zaključiti da su zdraviji roditelji koji žive u dvoroditeljskim obiteljima. Po svemu navedenom može se uvidjeti da je nejednak društveni položaj jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji te su jednoroditeljske obitelji izložene većem riziku od siromaštva, manjih materijalnih mogućnosti, što se reflektira i na lošije zdravstveno stanje članova obitelji.

Istraživanje koje su proveli Subotić i sur. (2018) u Hrvatskoj pokazalo je da se dio samohranih majki dobro snašlo u svojoj ulozi. Radi se uglavnom o visokoobrazovanim

zaposlenim majkama koje znaju svoja prava i koje znaju kojim se institucijama obratiti za pomoć. Dio ispitanica koje su nižeg obrazovanja nisu znale kako ostvariti svoja prava. Kako autori navode, zaposlenje nekima predstavlja problem jer nailaze na nerazumijevanje poslodavca, odnosno oni ih unaprijed stigmatiziraju zbog njihove obiteljske situacije.

Ono što povezuje većinu ispitanica obuhvaćenih istraživanjem jest nezadovoljstvo radom nadležnih institucija i kvalitetom prenošenja informacija o tome koja prava imaju samohrane majke i kako ih mogu ostvariti. Pomoć koju dobivaju u brizi za dijete/djecu jest od strane vlastitih roditelja. U vlastitoj procjeni društvenog kapitala istraživanje je pokazalo da su ispitanice uglavnom zadovoljne (Subotić i sur., 2018: 165). Ono što je manjkavo prema procjenama ispitanica jest kvaliteta funkcioniranja sustava koji bi trebao biti na pomoć samohranim majkama i jednoroditeljskim obiteljima, a osobito se to odnosi na neisplatu alimentacije od strane drugog roditelja.

Samohranim majkama i djetetu/djeci trebalo bi omogućiti različite beneficije koje bi im pomogle u toj materijalno otežavajućoj okolnosti te kako bi im se poboljšao socioekonomski status. Sveukupno bi došlo do poboljšanja kvalitete života jednoroditeljskih obitelji što bi svakako bilo u korist dobrobiti za dijete/djecu.

7. OBLICI POMOĆI JEDNORODITELJSKIM OBITELJIMA U HRVATSKOJ

Jednoroditeljskim obiteljima, a osobito samohranim roditeljima od velike je važnosti podrška. Ne samo podrška okoline, već i podrška sustava u kojem se nalaze. Ona pridonosi blagostanju obitelji, dakle i djeci samohranih roditelja. U Hrvatskoj je jednoroditeljskim obiteljima na raspolaganju podrška u obliku zakonske zaštite te podrška putem nekoliko udruga i organizacija.

7.1. Zakonska prava samohranih roditelja

Jednoroditeljske obitelji i samohrane roditelje u Hrvatskoj štiti nekoliko zakona. Neki od njih su: Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o radu, Zakon o privremenom uzdržavanju, Zakon o dječjem doplatku te Kazneni zakon.

Prema Obiteljskom zakonu muškarci i žene imaju jednaka prava u pogledu braka, ali i u pogledu skrbi za dijete/djecu. Prestankom braka u kojem imaju dijete/djecu dužni su sporazumno dogovoriti s kojim roditeljem će dijete/djeca živjeti. Ako to ne učine, sud donosi odluku o tome. Roditelji nemaju pravo odreći se roditeljske skrbi (Obiteljski zakon, članak 91.). Ukoliko nakon prestanka braka postoji maloljetno dijete, tada roditelji moraju odrediti tko će za dijete/djecu skrbiti i koja će biti visina naknade za uzdržavanje djeteta/djece ili se može drugim postupcima odrediti visina te naknade (novčanog iznosa). Ukoliko roditelj koji treba podmiriti naknadu za uzdržavanje maloljetnog djeteta/djece to ne čini, može se tražiti ovrha kao i drugi načini kako bi obitelj dobila zajamčenu naknadu, npr. iz državnih sredstava (Fišer i sur., 2007). Zakon o radu štiti samohrane roditelje time što su zaštićeni od prekovremenog rada (Fišer i sur. 2007). Da bi samohrani roditelj ostvario svoja prava i prava koja ima dijete/djeca koja žive u jednoroditeljskoj obitelji potreban je dokaz o samohranosti, odnosno dokument kojim osoba dokazuje da je samohrana.

7.2. Udruge koje pomažu samohranim roditeljima

Prava koja se odnose na samohrane roditelje i pripadnike njihove jednoroditeljske obitelji raspodijeljena su kroz nekoliko zakona među kojima se laiku nije lako snaći. U Hrvatskoj djeluje udruga *Let* koja kontinuirano informira i savjetuje samohrane roditelje kako bi se lakše snašli u novoj životnoj situaciji te doznali svoja prava na jednom mjestu. S tim ciljem su izdali knjigu dostupnu i na internetu „*Za*“ i „*O*“ *jednoroditeljskim obiteljima* (2007). Knjigom su obuhvaćene sve relevantne informacije koje mogu pomoći samohranim roditeljima kao i popis drugih udruga i institucija koje djeluju na području Hrvatske s ciljem pomoći jednoroditeljskim obiteljima. Osim te knjige, na internetu je dostupno još niz izdanja o samohranom roditeljstvu nastalih pod njihovim nakladništvom.

Uz to, udruga nudi pravno savjetovanje samohranim roditeljima te nastoji ažurirati podatke o drugim udrugama i organizacijama koje pomažu jednoroditeljskim obiteljima. Putem interneta su organizirali Konferenciju o samohranom roditeljstvu u srpnju 2024. godine. Na svojim internetskim stranicama ističu kako neprestano rade na poboljšanju kvalitete života samohranih roditelja.

Slična je organizacija *Samohrani* koja putem svoje internetske stranice samohranim roditeljima nudi mogućnost da u svako doba dana postave pitanje o onome što ih zanima. Nadalje, nude pomoć pravnika koji odgovara na pitanja. Omogućavaju samohranim roditeljima individualno i obiteljsko savjetovanje koje se može odvijati uživo ili *online*.

Međusobno umrežavanje i razmjena informacija su vrlo bitni za samohrane roditelje jer neki možda ne znaju kako se i gdje informirati o svojim pravima i obavezama. Na tom putu sigurno im mogu pomoći ovakve i slične organizacije koje prate trendove, zakone i aktualna događanja koja eventualno mogu utjecati na samohrane roditelje i jednoroditeljske obitelji. Organizacije i udruge koje širu javnost informiraju o jednoroditeljskim obiteljima i samohranim roditeljima potiču na smanjenje stigmatizacije i osude samohranih roditelja.

8. JEDNORODITELJSKE OBITELJI I RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Obitelj je za dijete prva i najvažnija socijalna sredina u kojoj doživljava svoje prve interakcije s okolinom. Roditelji su zapravo nezamjenjiva podrška djetetu na njegovom putu odrastanja.

Današnji životni tokovi su takvi da majka obično nakon navršene prve godine života djeteta odlazi ili se vraća na svoje radno mjesto. Sljedeći susret s okolinom koje dijete čeka je vrtić, odnosno odgojno-obrazovna institucija. Uključivanje sve djece u program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja nije samo potreba roditelja, već preporuka različitih odgojno-obrazovnih stručnjaka te je dio Nacionalne strategije za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine (Bouillet, 2018). Kako bi se to realiziralo, stvorila se potreba za otvaranjem i osnivanjem većeg broja vrtića u Hrvatskoj kako bi sva djeca mogla ostvariti svoje pravo na pristup sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Sa sociološkog gledišta postavlja se pitanje čemu odgoj i obrazovanje u ovakvom današnjem obliku. Djecu se upisuje u vrtić u odgojno-obrazovne skupine pretežno mješovite dobi s različitim razvojnim mogućnostima i potrebama. Haralabmos i Holborn (2002, prema Durkheim, 1961) smatraju da je funkcija obrazovanja na neki način ujediniti sve njegove dionike tako da postanu homogena skupina. To bi značilo da pretjerane razlike i odstupanja nisu dobrodošla i da je dobrobit skupine iznad individualne dobrobiti. Pogled na ulogu odgoja i obrazovanja nije statičan pojam i traži da se perspektive mijenjaju u skladu s aktualnim društvenim tokovima. Ne može se više na silu pokušavati sve ukalupiti u neke stvorene ideale te forsirati stavove kako bi obitelj trebala izgledati i u kojoj bi ulozi dijete trebalo biti. U današnjem demokratskom društvu demokracija treba biti vidljiva i u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Odgojno-obrazovne ustanove moraju ići u korak s vremenom i uvidjeti da je baš jednoroditeljska obitelj najbolje rješenje za dobrobit neke obitelji (npr. ako je otac djeteta alkoholičar i zlostavlja članove obitelji ili npr. ako majka nije dovoljno funkcionalna da bi

skrbila za dijete/djecu), a ponekad je i neizbježno (npr. zbog smrti jednog od roditelja). Danas je razloga mnogo, ne može se govoriti o homogenosti društva i stoga odgojno-obrazovne ustanove moraju prihvatiti činjenicu da je broj jednoroditeljskih obitelji u porastu u mnogim zemljama. Stoga, nema više mjesta društvenoj osudi. Porast jednoroditeljskih obitelji ne znači da će doći do društvene destabilizacije, već da postajemo kao društvo slobodniji u vlastitim odabirima.

Vrtić nije mjesto samo nužno djetetu zbog odlaska roditelja na posao, nego je to mjesto prvih doživljaja djeteta s novim odraslim osobama (odgajateljima) te sa svojim vršnjacima. Kroz vrtić dijete se emocionalno, kognitivno, tjelesno i socijalno bogati i razvija.

Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) promiču se vrijednosti humanizma i tolerancije te prema tome vrtić biva mjesto u kojem se svakom djetetu individualno pristupa uz poštovanje njegove osobnosti. Vrtić mora postati dostupan svakom djetetu bez obzira na njegov obiteljski status, zapravo posebno treba biti dostupan ranjivim skupinama djece. Korak prema tome je što prednost pri upisu u vrtić imaju djeca samohranih roditelja.

Vrtić bi trebao biti mjesto koje ne daje mjesta predrasudama i stigmatizaciji djece koja se nalaze u ranjivim skupinama. To mogu primjerice biti djeca samohranih roditelja ili socijalno ugrožena djeca. Bouillet (2018) naglašava da vrtić postaje prilika da se takvu djecu destigmatizira i osigura im se uvjete da participiraju i unaprijede svoj položaj. Odgajateljeva uloga je da ne procjenjuje dijete prema obiteljskoj situaciji ili prema njegovom socioekonomskom položaju. U situacijama kada se djetetu događaju nepovoljne životne promjene odgajatelji bi trebali pokazati suosjećanje prema djetetu te mu pružiti utjehu i razumijevanje. Primjerice ako dijete postaje (ili jest) dio jednoroditeljske obitelji zbog razvoda roditelja odgajatelji bi trebali znati da taj proces može kod djeteta izazvati neugodne osjećaje poput nesigurnosti (Milanović i sur. 2014). Stoga je na vrtiću (odgajateljima) da djetetu pruže osjećaj sigurnosti, potaknu ga na razgovor i pruže mu podršku. To su prilike kada odgajatelji mogu iskazati toleranciju i prihvaćanje različitosti te u praksi provesti inkluziju. Za bolje razumijevanje odgojno-obrazovnih potreba djece u ranjivim skupinama odgajateljima su potrebne edukacije kao i kontinuirana usavršavanja.

8.1. Komunikacija odgajatelja sa samohranim roditeljima

Kako su istraživanja pokazala (npr. Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010) stavovi prema samohranom roditeljstvu nisu uvijek pozitivni i često se radi razlika prema roditeljima ovisno o tome kako je uopće došlo do toga da je neka obitelj jednoroditeljska ili kako je neki roditelj postao samohran. Premda se u suvremenom društvu tolerira, a i potiče individualnost, moguće je da roditelji koji jesu ili će postati samohrani naiđu na moralnu osudu od strane pojedinaca.

Da bi odgajatelji i cijela institucija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja mogli pružiti podršku jednoroditeljskoj obitelji moraju biti upućeni uopće što se dogodilo ili se događa u obitelji. Stoga je ključna komunikacija s roditeljima. Složen je proces uspostaviti kvalitetnu i otvorenu komunikaciju s roditeljima u području ranog i predškolskog odgoja. Međutim, nikako se ne smije zanemariti jer je ona još jedan ključan element koji vodi ka dobrobiti djeteta. Odgajatelji bi trebali biti osobe koje bi trebale pokazati razumijevanje za različitu dinamiku u svakoj obitelji. Struktura obitelji nije univerzalna i podložna je promjenama te odgajatelji moraju toga biti svjesni.

Osim brige za cjelokupni razvoj djeteta na odgajateljima je da preuzmu i ulogu poticanja komunikacije s roditeljima djeteta. Ukoliko dolazi do promjena unutar obitelji koje bi mogle utjecati na dijete, odgajatelj je u poziciji da to primijeti i potakne roditelje na otvorenu komunikaciju. Važno je da odgajatelj ne donosi neke unaprijed stvorene zaključke te da ne osuđuje ili stigmatizira roditelje ili njihovu djecu. U specifičnim obiteljskim situacijama, npr. prilikom razvoda roditelja djeteta, odgajatelj može pokazati svoju toleranciju i razumijevanje prema roditeljima te pozitivan stav prenijeti i na drugu djecu u odgojnoj skupini.

Da nije jednostavno biti kompetentan odgajatelj i jednako kompetentan u građenju partnerskih odnosa s djetetovim roditeljima slažu se Milanović i sur. (2014). Teorijska saznanja o tome što je ispravno u praksi se mogu promijeniti te je moguće da upravo odgajatelji ne pokazuju dovoljno tolerancije za različite obiteljske sudbine. Samohrani roditelji i jednoroditeljske obitelji su već u dovoljno stresnoj situaciji zbog različitih razloga

te odgajatelji trebaju spriječiti da dođe do društvene deprivacije njih ili njihove djece u području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Odgajatelji mogu samohrano roditeljstvo promatrati s pozitivne strane kao hrabar korak koji roditelji poduzimaju kako bi najbolje što mogu skrbili za svoje dijete. Na sebe samohrani roditelji preuzimaju višestruke obaveze koje inače obavljaju dva roditelja. Stoga i djeca samohranih roditelja zaslužuju da ih se tretira ravnopravno kao i djecu iz dvoroditeljskih obitelji te da im se pruži više zaštite i potpore.

8.2. Uloga države i jedinica lokalne samouprave u dostupnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Svako dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje što je djeci zajamčeno *Konvencijom o pravima djeteta* usvojenoj 1989. godine od strane Ujedinjenih nacija, a čiji je potpisnik i Hrvatska. Konvencija ima snagu zakona te su države potpisnice obavezne učiniti sve što mogu kako bi se prava djece ostvarivala. Kada je u pitanju rani i predškolski odgoj i obrazovanje, nekada nije bilo toliko potrebe za korištenjem usluga vrtića kao danas kada se nastoji svu djecu u dobi od jedne godine do godine pred polazak u školu uključiti u sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Europsko vijeće je u Barceloni 2002. godine donijelo smjernice razvoja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja prema kojima bi svaka država članica Europske unije trebala doseći određeni nivo obuhvata djece programima predškolskog odgoja i obrazovanja: najmanje 33% djece mlađe od tri godine i 90% djece u dobi od tri godine do godine prije polaska u školu (Dobrotić i sur., 2018). Prema podacima za 2021. godinu programima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj je bilo obuhvaćeno 75,4% od ukupnog broja djece predškolske dobi. Znači da gotovo četvrtina djece u Hrvatskoj nije polazilo niti jedan oblik predškolskog odgoja i obrazovanja (Dobrotić i Matković, 2022). Država i općine moraju uložiti dodatnog napora kako bi se još više djece uključilo u vrtićke programe. Dobrotić i Matković (2022: 450) zaključuju da se Hrvatska, gledano u europskoj perspektivi, nalazi na začelju po postotku uključenosti djece u vrtiće (iza Hrvatske su jedino Rumunjska i Češka).

Pokazalo se da je u Hrvatskoj nedostatan broj vrtića u pojedinim gradovima i općinama. Kao privremeno rješenje osmislilo se upisivanje djece u odgojno-obrazovne skupine u broju koji prelazi broj propisan državnim pedagoškim standardom što nikako nije dobro rješenje ni za djecu ni za odgajatelje. Kao drugo rješenje nametnulo se otvaranje sve većeg broja privatnih vrtića kao i obrta za čuvanje djece koji nemaju program odgojno-obrazovnog rada poput onog u gradskim/općinskim vrtićima.

Kako je socioekonomski status samohranih roditelja često nezadovoljavajući, logična je pretpostavka da samohrani roditelji kao i roditelji nukleusne obitelji imaju potrebu biti u radnom odnosu kako bi mogli skrbiti za svoje dijete/djecu. Zapravo, država i gradovi bi trebali poticati samohrane roditelje da budu u radnom odnosu. Ono što bi se kroz sustav ranog i predškolskog odgoja još trebalo osigurati roditeljima, posebno samohranim roditeljima i njihovoj djeci jest fleksibilno vrijeme kada će dijete koristiti vrtić. Primjerice, ako samohrani roditelj radi u dvije smjene (jutarnjoj i popodnevnoj), trebalo bi mu se omogućiti dovođenje djeteta u vrtić sukladno potrebama ovisno o radnom vremenu. Kada je riječ o kriterijima upisa djece u vrtiće, postoje zakonske smjernice kome bi se trebalo dati prednost pri upisu: samohranim roditeljima. No kako Dobrotić i sur. (2018) navode, ne pridržavaju se svi vrtići zakonskih smjernica te kriteriji nisu jedinstveni na razini države. Bilo bi poželjno da se na državnoj razini zaista provodi zakon po kojem samohranim roditeljima pripada prvenstvo upisa djeteta/djece u vrtić, a da to nije isključivo ovisno o dobroj volji sustava određenog grada, mjesta, jedinice lokalne samouprave.

Jednoroditeljske obitelji i samohrani roditelji su u riziku od siromaštva te jedan od načina kako bi im država mogla pomoći je da im se osigura besplatno korištenje usluga vrtića što bi bio doprinos tome kako motivirati roditelje da upišu dijete u vrtić te budu u radnom odnosu. Neke općine subvencioniraju troškove vrtića nekim roditeljima, ali ponekad to nije dostatno te vrtići u manje razvijenim sredinama roditeljima nisu priuštivi (Dobrotić i sur., 2018).

Kompletan sadržaj studija ranog i predškolskog odgoja nije unificiran na razini države pa tako se razlikuju studijski programi različitih sveučilišta u Hrvatskoj. U novije vrijeme se nude i tečajevi za dadilje koje po završetku tečaja mogu raditi u obrtima za čuvanje djece.

Također, osnivanje vrtića nije u nadležnosti države, nego gradova/jedinica lokalne samouprave te se način rada, ustroj, upisne kvote za djecu, prostori, opremljenost, plaće zaposlenika razlikuju ovisno u kojem se mjestu vrtić nalazi. Za iste poslove odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi odgajatelji su vrlo različito plaćeni ovisno u kojem vrtiću rade. Dobrotić i sur. (2018) također procjenjuju da bi bilo potrebno zapošljavanje još dodatnih devet tisuća odgajatelja na razini Hrvatske kako bi se mogao ispoštovati državni pedagoški standard.

Bez obzira u kojem vrtiću radi, odgajatelj se mora kontinuirano educirati i usavršavati o raznim temama koje se tiču ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Usavršavanje može biti individualno, ali isto tako ustanove su dužne omogućiti različita usavršavanja odgajatelja koja će pridonijeti njegovoj kvaliteti rada. Svakako bi dio usavršavanja trebale biti i teme koje se odnose na samohrano roditeljstvo i jednoroditeljske obitelji jer kako je vidljivo iz podataka Državnog zavoda za statistiku (2021) broj jednoroditeljskih obitelji je u stalnom porastu.

Kada bi se smjernice povećanja kapaciteta vrtića, dostupnosti i priuštivosti vrtića, jasnih kriterija pri upisu djeteta u vrtić, izdašnih subvencija za samohrane roditelje i bolje dostupnosti vrtića samohranim roditeljima i jednoroditeljskim obiteljima zaista poštivale, zasigurno bi se moglo reći da je kvaliteta ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na putu napretka.

9. ZAKLJUČAK

U suvremenom svijetu prisutna je raznovrsnost obiteljskih odnosa što se odražava i na strukturu obitelji. Obitelj se može transformirati iz dvoroditeljske u jednoroditeljsku i obratno. Više nije neuobičajeno da dijete živi samo s jednim roditeljem ili da je jedan od roditelja samohran. Stavovi prema strukturnim promjenama unutar obitelji i prema samohranim roditeljima još uvijek su nezadovoljavajući te su samohrani roditelji u opasnosti od društvene stigmatizacije. Ona je posebno opasna ako dovodi do loše komunikacije samohranih roditelja s institucijama ili kada im se zbog neopravdanih razloga uskraćuju prava.

Različiti napori da se samohranim roditeljima pomogne na državnoj razini i da im se osigura određena potpora pokazali su se nedostatnima jer su samohrani roditelji i jednoroditeljske obitelji u velikom riziku od siromaštva. Posebno se to odnosi na samohrane majke koje su nižeg ili srednjeg stupnja obrazovanja i koje su neadekvatnih primanja. U tom pogledu svakako bi se trebalo nastojati više pomagati samohranim majkama. Socioekonomski status i društveni položaj jednoroditeljskih obitelji je niži od onog u nuklearnih obitelji.

Jednoroditeljske obitelji ne znače definitivni kraj dvoroditeljske obitelji, već je kroz životni put moguć i prestanak jednoroditeljske obitelji i samohranog roditeljstva. To je još jedan od mogućih načina kako jednoroditeljske obitelji mogu poboljšati svoj socioekonomski status.

Odgajatelji i rani i predškolski odgoj i obrazovanje su jedna od prvih sredina nakon obiteljske s kojom se dijete susreće. Kompleksna je uloga odgajatelja u građenju odnosa sa samohranim roditeljima i njihovom djecom te bi upravo odgajatelji trebali biti primjer kako podržati samohrane roditelje u njihovim odlukama i kako spriječiti njihovu deprivaciju. Također, sustav ranog i predškolskog odgoja mogao bi postati dostupniji jednoroditeljskim obiteljima i samohranim roditeljima uz dodatne napore osnivača vrtića.

10. LITERATURA

1. Bernardi, L., Mortelmans, D. (2018). *Lone Parenthood in the Life Course*. Springer Nature. Dostupno na: DOI: 10.1007/978-3-319-63295-7
2. Bouillet, D. (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Pučko otvoreno učilište „Korak po korak“. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2018/12/S_one_strane_inkluzije_FINAL.pdf
3. Coles, R. L. (2015). Single-father families: A review of the literature. *Journal of Family Theory & Review*, 7(2), 144-166.
4. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (1998). Utjecaji socio-ekonomskoga položaja obitelji na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese. *Revija za sociologiju*, 1-2, 27-47. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/154456>
5. Damaske, S., Bratter, J. L., Frech, A. (2017). Single mother families and employment, race, and poverty in changing economic times. *Social science research*, 62, 120-133. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5300078/pdf/nihms819748.pdf>
6. Dobrotić, I., Matković, T., Menger, V. (2018). *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku
Dostupno na: <https://mdu.gov.hr>

7. Dobrotić, I., Matković, T. (2022). Promjene u obuhvaćenosti djece programima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj 2011.–2021. *Revija za socijalnu politiku*, 29 (3), 445-459.
Dostupno na:
http://idiprints.knjiznica.idi.hr/1079/1/RzSP%202022_3%20Dobroti%C4%87%2C%20Matkovi%C4%87.pdf
8. Dowd, N. E. (1997). *In defense of single-parent families*. New York: New York University Press
9. Fišer, S., Marković, N., Ogresta, J., Radat, K. (2007). „Za“ i „O“ jednoroditeljskim obiteljima. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET
Dostupno na:
https://www.udruga-let.hr/wp-content/uploads/2014/03/prirucnik2.indd_.pdf
10. Gallo, L.C. i Matthews, K.A. (2003). Understanding the association between socioeconomic status and physical health: do negative emotions play a role? *Psychological Bulletin*, 129(1), 10–51.
Dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/10927262>
11. Geisler, E., Kreyenfeld, M. (2019). Why do lone mothers fare worse than lone fathers? Lone parenthood and welfare benefit receipt in Germany. *Comparative Population Studies*. 44, 61-84. Dostupno na:
<https://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/301/280>
12. Giddens, A.(1989, 2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
13. Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing

14. Härkönen, J. (2018). Single-mother poverty: how much do educational differences in single motherhood matter? U: Nieuwenhuis, R., Maldonado, L. C. (2018). *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve wellbeing*. Bristol: University Press. 31-50. Dostupno na: <https://doi.org/10.2307/j.ctt2204rvq>
15. Hrabar, D. (2016). *Prava djece- multidisciplinarni pristup*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
16. Hübgen, S. (2018). Only a Husband Away from Poverty'? Lone Mothers' Poverty Risks in a European Comparison. U: Bernardi, L., Mortelmans, D. (2018). *Lone Parenthood in the Life Course*. Springer Nature. 166-189. DOI: 10.1007/978-3-319-63295-7
17. Konvencija o pravima djeteta. Dostupno na: https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
18. Ljubičić, M. (2014). Odnosi u jednoroditeljskim porodicama. U: Tomanović, S., Ljubičić, M., Stanojević, D. (2014). *Jednoroditeljske porodice u Srbiji: sociološka studija*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja. Dostupno na: https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/04/Smiljka-Tomanovic_Milana-Ljubivic_Dragan-Stanojevic-Jednoroditeljske_porodice_studija-libre.pdf
19. Milić, A. (2001). *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja štampa.
20. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Zagreb: Narodne novine. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/>

21. Nieuwenhuis, R., Maldonado, L. C. (2018). *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve wellbeing*. Bristol: University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt2204rvq>
22. *Obiteljski zakon* (2015). Zagreb: Narodne novine
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html
23. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2010). Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 5-25. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/48799>
24. Subotić, A., Šogorić, S. i Vuletić, S. (2018). Utvrđivanje potreba jednoroditeljskih obitelji u hrvatskim zdravim gradovima–akcijsko istraživanje hrvatske mreže zdravih gradova. *Acta Med Croatica*, 72, 161-169. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/199521>
25. Tomanović, S., Ljubičić, M., Stanojević, D. (2014). *Jednoroditeljske porodice u Srbiji: sociološka studija*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja. Dostupno na:
https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/04/Smiljka-Tomanovic_Milana-Ljubicic_Dragan-Stanojevic-Jednoroditeljske_porodice_studija-libre.pdf
26. Zagel, H. (2023). *Single parenthood in the life course: Family Dynamics and Inequality in the Welfare State*. Wiesbaden: Springer
<https://doi.org/10.1007/978-3-658-40081-1>
27. *Zakon o socijalnoj skrbi* (2013). Zagreb: Narodne novine. Dostupno na:
<https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>

Podaci s internetskih stranica:

1. Podaci Eurostata:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>

2. Podaci Državnog zavoda za statistiku:

<https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/>

<https://dzs.gov.hr/vijesti/raste-broj-razvoda-i-samackih-kucanstava-a-najvise-obitelji-cini-par-s-jednim-djetetom/1610>

https://podaci.dzs.hr/media/Oniakta/si-1684_web.pdf

3. Podaci o broju djece u obiteljima u Sjedinjenim Američkim Državama:

<https://www.statista.com/statistics/183790/number-of-families-in-the-us-by-number-of-children/>

4. Informacije o radu udruge *Samohrani*:

<https://samohrani.com/>

5. Informacije o radu udruge *Let*:

<https://udruga-let.hr/>

Popis tablica:

Tablica 1. Prevalencija jednoroditeljskih obitelji u Europi i SAD-u izražena u postocima

Tablica 2. Obitelji prema tipu prema podacima Državnog zavoda za statistiku